

OB SEDEMDESETLETNICI TIVOLSKE RESOLUCIJE

FRANC ROZMAN

Kadar pomislimo na tivolsko resolucijo, takoj pomislimo na odnos socialne demokracije do nacionalnega vprašanja. Reči je treba, da se v zadnjih letih zlasti v zahodnem svetu tej problematiki posveča precej časa in prostora.¹ Marksizem dolgo časa nacionalnemu vprašanju ni pripisoval posebnega pomena in tudi Marx in Engels tej problematiki nista posvetile posebne pozornosti. Znane so njune ideje o slovanskih narodih v Avstriji, ki sta jih izrekla ob revoluciji 1848/49 in od njih v bistvu nista do svoje smrti odstopila. Nekako do preloma stoletja je nacionalno vprašanje še ostajalo v idejnih okvirih obeh klasikov marksizma, potem pa je prišlo do iskanj novih razlag in stališč. Šele abrupen razpad druge internacionale ob izbruhu prve svetovne vojne je pomenil konec iluzije, da se mednarodna solidarnost proletariata lahko uveljavi proti silam meščanskega nacionalizma. Leva socialistka Roland-Holstova je leta 1915 zapisala, da je »sedanja svetovna vojna dokazala samo, da je mednarodna misel neskončno manj zakoreninjena v proletariatu, kot smo pa mislili pred desetimi leti.«² Med teoretiki druge internacionale je vsekakor treba omeniti tri, ki so marksistično teorijo o nacionalnem vprašanju razvijali naprej, to so Karl Kautsky, Karl Renner in Otto Bauer, vsi trije iz avstrijskega prostora in zadnja dva pomembna voditelja avstrijske socialne demokracije. Zanimivo in važno za nas je tudi zategadelj, ker so jih poznali in brali tudi naši socialni demokrati in iz njihovih idej prilagajali taktiko JSDS do nacionalnega vprašanja. Kautsky je v tradiciji nazorov Marxa in Engelsa ocenjeval nastanek nacionalne države kot ireverzibilen proces in po njegovem mnenju bodo nacionalne države zamenjale nadnacionalne enote. Vztrajal je pri mnenju, da je nacionalnost pojav, povezan izključno z eksistenco kapitalizma in zato nacionalnost samo posredno tangira interese delavskega razreda.³ Iz drugačnih izhodišč sta izhajala Renner in Bauer, pri čemer se je prvi bolj zadržal pri državno pravnem pojmovanju naroda in je iskal rešitve za zaključen gospodarski prostor dvojne monarhije, medtem ko je Bauer po mnenju H. Mommsena skušal Rennerjeva stališča spraviti v sklad z marksističnimi stališči.⁴ Bauerjevo knjigo »Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie« ima Mommsen za odločilno revizijo v marksistični teoriji naroda. Odločilna razlika od Marxa je v tem, da je Bauer menil, da socializem ne bo odpravil narodov v korist kozmopolitičnih struktur, ampak se

bo narod šele v socializmu lahko polno socialno in kulturno uveljavil. V nasprotju z Rennerjem pa je Bauer tudi poudarjal različnost nacionalnih kultur. Bauerjevo prepričanje, da bodoči razvoj ne bo šel v smeri nacionalnega poenotenja, temveč nacionalne diferenciacije, je historični razvoj potrdil.

Tudi Viktor Adler je od 1907 zahteval revizijo brnskega programa in je podobno kot Renner predlagal za izhodiščno linijo načrt ustavnega odbora parlamenta v Kromerizu iz leta 1848, kar je Renner skušal dopolniti tudi s personalistično avtonomijo. Kmalu pa se je pokazalo, da se v imperialistični epohi nacionalna problematika ni dala več zavezati le s konstitucionalnimi in demokratičnimi sredstvi.⁵

Tudi na Slovenskem se je socialna demokracija morala hitro soočiti z nacionalnim vprašanjem, čeprav je vsaj na začetku mislila drugače in poudarjala le mednarodno solidarnost proletariata. Dejstvo je, da JSDS kljub zvencemu imenu svojega organizacijskega področja dela ni razširila nad dobršnim delom slovenskega etničnega ozemlja. Tako se nikoli ni postavilo vprašanje o organiziranju JSDS na Koroškem z izjemo agitacije ob volitvah, sicer pa je bila socialnodemokratska organizacija nemška. Precej podoben primer je bila Štajerska, kjer se je JSDS morala petnajst let boriti, da si je izborila celjsko okrožje, medtem ko je bil severnejši del organizacijsko v rokah graške deželne organizacije.

Aneksijska kriza, ki je v dobršni meri pospešila špekulacije meščanskih političnih strank o bližnjem preustroju monarhije iz dualizma v trializem ali subdualizem, je tudi JSDS silila v bolj definirano stališče o bodoči viziji razvoja jugoslovanskih narodov v monarhiji. Misli je bilo treba na skupno stališče s hrvatsko in novo ustanovljeno bosansko socialno demokratsko stranko. Tako se je izoblikoval predlog po sklicanju posebne konference jugoslovanskih socialnih demokratov, za kar sta dali idejo JSDS in hrvatska SDS, neodvisno od dunajskega vodstva stranke, kar je pomembno, saj je bilo takšnih samostojnih akcij malo. Dejstvo, da je od ideje do realizacije trajalo skoraj vse leto 1909, kaže, da stvar sploh ni bila enostavna in da je dunajsko vodstvo imele številne pomisleke.

Na sedmem zboru JSDS v Ljubljani od 31. januarja do 2. februarja 1909 je bilo sklenjeno, da se problemi in vprašanja, ki jih je izzvala aneksija, prediskutirajo na konferenci vseh

zainteresiranih socialno demokratskih strank in se zavzame skupno stališče.⁶ V tem smislu je Etbin Kristan poslal dunajskemu vodstvu, konkretno strankinemu tajniku Ferdinandu Skaretu, 13. februarja 1909 pismo, v katerem pravi, da jugoslovanski sodrugi ne morejo enostavno ignorirati vseh problemov, ki so zdaj nastali in da te stvari ne zadevajo le jugoslovanskih, ampak vse sodruge v Avstro-Ogrski ter sprašuje, če je dunajsko vodstvo principialno pripravljeno udeležiti se te konference in kateri čas mu najbolj ustreza.⁷ V drugem pismu čez mesec dni, točneje 15. marca 1909, je Etbin Kristan sporočil, da so se vodstva JSDS in hrvatske SDS ter bosanske SDS domenila, da skličejo konferenco za velikonočne praznike. Predvideni sta bili dve točki dnevnega reda: Aneksija Bosne in Hercegovine in njene posledice ter Kulturno in nacionalno vprašanje Jugoslovancev.⁸ Konferenca je bila nato večkrat preložena, preden se je končno 21. in 22. novembra 1909 vendarle sestala v Ljubljani, čeprav so bili najprej predvideni Trst, Reka in Opatija.

V začetku septembra 1909 je bil v Smichovu v Pragi zbor češke socialne demokracije, od katerega je JSDS pričakovala, da bo utrdil personalističen princip nacionalnega vprašanja. Ob tem je »Rdeči prapor« pisal: »Ako doseže osebnostno načelo v stranki splošno priznanje, bo to jako važen korak. Po našem prepričanju je to sploh *edina socialistična rešitev* narodnega vprašanja, dočim je avtonomija na teritorialni podlagi le kompromis s tradicionalnimi domovinskimi nazori. Če se spozna v osebnostnem principu rešitev problema, se nam kaže, da ima današnja Avstro-Ogrska prav poseben pomen in poklic, na njenem ozemlju se ima izvršiti eksperiment, ki ima postati merodajen za narodno pravni razvoj cele Evrope, morda celo zemlje. Pokazalo se bo pa tudi po strogem študiju tega problema, da sploh ni rešitve *nacionalnega vprašanja brez socializma*, če se išče v resnici pravica in svoboda.«⁹ Ta pričakovanja se niso uresničila in velika večina čeških socialnih demokratov je bila za avtonomijo čeških dežel, ni se pa dokončno mogla odločiti, ali naj se to zgodi na teritorialnem ali personalnem principu. Predlagatelj resolucije, ki ni bila sprejeta, je bil Bohumil Šmeral, ki je češke socialne demokrate nato zastopal na ljubljanski konferenci.

Čeprav ni mogoče reči da je v neposredni zvezi s pripravami na ljubljansko konferenco, je vendar treba omeniti ustanovitev štajerske deželne organizacije v okviru JSDS. Problem organizacijske razdelitve med graško deželno organizacijo in JSDS je bil odprt že več kot

deset let, vse od 1897, ko se je avstrijska socialna demokracija razdelila na nacionalne stranke. Vendar pa se štajerska deželna organizacija ni mogla sprijazniti z dejstvom, da v celjskem okrožju ne bi imela svojih in samo svojih organizacij, po drugi strani pa se vprašanje mariborskega okrožja s slovenske strani ni nikoli postavilo. Dunajsko strankino vodstvo pa se o tem vprašanju vsaj javno ni nikoli opredelilo in tako je bil južni del Štajerske organizacijsko stalno pod vprašanjem. V zasavskih premogovnikih in v industrijskih obratih okrog Celja se je JSDS vendar dovolj trdno zasedla in končno je sklicala 28. marca 1909 v Celju ustanovno konferenco štajerske deželne organizacije JSDS.¹¹ Tudi po tem se graška deželna organizacija še ni sprijaznila in šele od 1911 prenehajo na deželnih konferencah štajerske nemške organizacije zahteve, da pripada celjsko okrožje njej. Po drugi strani se je takrat začel pojav ustanavljanja narodno delavskih organizacij, ki so imele največ odziva na nacionalno ogroženem ozemlju in deželni predsednik Schwarz je tudi v tem pojavu pravilno videl strah JSDS, da bi izgubila nekaj svojega članstva in tudi to naj bi pospešilo ljubljansko konferenco.¹²

Tivolska resolucija, kakor je dobilo ime stališče sprejeto na ljubljanski konferenci, je formulirana v marsičem nejasno in se je zato tudi različno interpretirala. Če na kratko povzamemo: tivolska resolucija v programatičnih točkah pravi, da: 1. avstroogrski Jugoslovani imajo za končni cilj svojega narodnopolitičnega stremljenja popolno narodno združitev vseh Jugoslovancev ne glede na različnost imena, vere, pisave in dialektov ali jezikov. 2. Kot deli velikega enotnega naroda stremimo, da se konstituiramo kot enoten narod ne glede na vse umetno napravljene državno-pravne in politične pregraje, želeči skupno nacionalno-avtonomno kulturno življenje kot svobodna enota v popolnoma demokratični konfederaciji narodov. 3. K temu končnemu cilju nas vodi le neumorno delo in boj na podlagi obstoječih realnih političnih razmer in naprav sedanje dualistične Avstro-Ogrske, boj za popolno demokratizacijo vseh narodnih, državnih in političnih institucij.¹³

Vsekakor bi bilo treba opraviti kritično sočlenje stališč Kristana in tudi Demetrovića s takratnimi študijami Bauerja in Rennerja pa tudi Kautskyja, da bi odstrli, koliko je v njej povsem novih gledanj in koliko sledijo glavnim teoretikom avstromarksizma. Ko pravi Enver Redžić,¹⁴ da je tivolska resolucija politična zabloda in zgodovinska zgrešenost, le ne upošteva dovolj takratne politične situacije in položaja jugoslovanskih socialno demo-

kratskih strank v okviru avstrijske socialne demokracije, podobno kot ji je tudi neupravičeno pripisovati, da je stališčična, kot to počne Stojan Kesić.¹⁵ Etbin Kristan je že znatno prej, na IX. zboru avstrijske socialno demokratske skupne stranke na Dunaju leta 1903 v debati o dualizmu, kjer se je stranka izjavila za odcepitev od Ogrske in se tako odločila za maloavstrijski koncept, v debati opozoril, da so Jugoslovani že tako preveč razdeljeni in se mu zrahljanje odnosa med Avstrijo in Ogrsko zdi za jugoslovanske socialiste še slabše. »Čeprav na prvi pogled ločitev ni videti zaželeno, z višjega vidika ne preostane nič drugega kakor razdeliti to slučajno zlepjeno telo v njegove naravne dele, šele tedaj se bodo deli, ki spadajo skupaj, spet svobodno združili. Kajti menimo, da moderna Avstrija — morebiti to sploh ne bo Avstrija — lahko nastane le, če se nemoderna, fiktivna Avstrija razruši.«¹⁶

Mnogo drugače tudi leta 1909 Kristan ni mislil in njegova vizija svobodnih narodov v bodočem socializmu je samo razpotje med ustaljenim mišljenjem, da bo socializem rešil nacionalno vprašanje v kozmopolitični skupnosti ekonomsko, politično in kulturno svobodnih ljudi, in med novejšo koncepcijo, da tudi takrat narod ne bo izginil v socialističnem občestvu. Podobno je stališče drugega pomembnega tvorca tivolske resolucije Juraja Demetrovića, ki ga je podal v praški socialistični reviji »Akademie« in po katerem se v tivolski resoluciji zahteva za avstrijske Jugoslovane narodna avtonomija po personalističnem principu. To pa bo mogoče uresničiti šele, ko se bo vsa Avstro-Ogrska spremenila v demokratično federacijo enakopravnih in svobodnih narodov. Istočasno pa naj bi potekal boj za proletarski socializem na gospodarskem področju, končna rešitev jugoslovanskega vprašanja pa bo dosežena v mednarodnem socializmu. Po Demetroviću se bo ta razvoj izvršil postopoma, v fazah.¹⁷

V svojem poročilu notranjemu ministru je kranjski deželni predsednik Scharz povsem točno zapisal, da se socialna demokracija zavzema za zedinjevanje Jugoslovancev na kulturnem področju, čeprav po njegovem mnenju megleno sestavljena resolucija dopušča tudi ustanovitev nove državne tvorbe na jugu monarhije.¹⁸ Nekateri predstavniki so v svojih govorih posebej pledirali za solidarnost proletariata in proti pojavljanju šovinističnih idej, kar je zlasti moral občutiti Bohumil Šmeral s svojimi izkušnjami ob smihovskem zboru češke socialne demokracije. Dimitrije Tucović s sklepi konference sicer ni bil preveč zadovoljen, v jugoslovanski kulturni skupnosti pa

je videl za Srbe iz kraljevine izhod iz blokade iz osamljenosti.¹⁹ Kot je iz spodaj objavljenih pisem razvidno, so socialni demokrati v monarhiji čutili potrebo formulirati svoje stališče pred sestankom vseh balkanskih socialnih demokratov. Taktična razhajanja in težavnost skupne politične akcije ali vsaj naravnost so vidna tudi v pismu Etbina Kristana Skaretu, kjer se zavzema za vodilno vlogo avstrijskih socialnih demokratov pri reševanju balkanskega vprašanja.²⁰ Najbrž niso bile finančne vzroke, da Kristan ni šel na balkansko konferenco v Beograd. Vsekakor pa tivolska resolucija razmišljanj o nacionalnem vprašanju v JSDS ni prekinila, ampak so jih politični dogodki do izbruha prve svetovne vojne še spodbudili. Kritična stališča v »Naših zapiskih« in »Vedi«, ki so jih izražali zapiskarji, Cankar in Milan Lemež, so od meglenih, v daljnjo bodočnost uprtih iskanj, šla v smer samoodločbe naroda.

OPOMBE

1. N. pr. G. Haupt, M. Lowy, C. Weill, *Les marxistes et la question nationale 1848—1914*, Paris, 1974; *Sozialdemokratie zwischen Klassenbewegung und Volkspartei*, Frankfurt, 1974; H. Mommsen, Otto Bauer, Karl Renner und die sozialdemokratische Nationalitätenpolitik in Österreich von 1905 bis 1914 v *Studies in East European Social History*, Leiden, 1977, str. 3—32; isti, *Sozialismus und Nation in Soziale Bewegung und politische Verfassung. Beiträge zur Geschichte der modernen Welt*, Conze Festschrift, Stuttgart, 1976, str. 653—676; isti, *Nationalitätenfrage und Arbeiterbewegung* v *Studien zu Jakobinismus und Sozialismus*, Berlin, Bonn, Bad Godesberg, 1974, str. 189—218. — 2. Cit. po G. Haupt, *Der Kongress fand nicht statt*, Wien, Frankfurt, Zürich, 1967, str. 172. — 3. Mommsen, *Sozialismus und Nation*, str. 674. — 4. Prav tam, str. 672 ss. — 5. Mommsen, O. Bauer, K. Renner ... str. 15. — 6. Zgodovinski arhiv KPJ, tom 5, Beograd, 1951, str. 171. — 7. *Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien*, (AVA), SD Parteistellen, Karton 106. — 8. Prav tam. — 9. Rdeči prapor, št. 90, 28. 8. 1909. — 10. Mommsen, O. Bauer, K. Renner ... str. 29. — 11. Rdeči prapor, št. 24, 24. 3. 1909. — 12. AVA, Fond ministrstva za notranje zadeve Mdl Pr. N. 13359/MI, (za opozorilo se zahvaljujem prof. dr. J. Pleterskemu.) — 13. Zgodovinski arhiv, V, str. 202. — 14. Enver Redžić, *Austromarksizam i jugoslovensko pitanje*, Sarajevo, 1977, str. 210—216. — 15. Stojan Kesić, *Odnosi izmedju radničkih pokreta u jugoslovenskim zemljama do 1914 godine*, Beograd, 1976, str. 286 do 288. — 16. Zgodovinski arhiv, V, str. 116. — 17. Juraj Demetrović, *Problem Jihoslovanstva a sociální demokracie*, Akademie, 14, 1910, št. 4, str. 145—149. (Za opozorilo se zahvaljujem prof. dr. J. Pleterskemu.) — 18. Gl. op. 12. — 19. Zgodovinski arhiv, V, str. 192—193. — 20. Gl. op. 7.

PRILOGE

V Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja, XIII, 1973, str. 239—243 sem podpisani objavil tri pisma o tivolski resoluciji. Med tem časom je postal dostopen arhiv socialistične stranke Avstrije, ki se hrani v Splošnem upravnem arhivu (Allgemeines Verwaltungsarchiv) na Dunaju in je v njem najti tudi precej materiala o delavskem gibanju na Slovenskem. Tako sem našel tudi pričujoča pisma, ki dodatno osvetljujejo ljubljansko konferenco novembra 1909. Tri od teh

pisem je pisal Etbin Kristan dunajskemu strankinemu vodstvu, v strankin arhiv pa jih je uvrstil njen takratni tajnik Ferdinand Skaret. Zadnje pismo je bolj osebno in ga je Etbin Kristan pisal Skaretu kot prijatelju. Uvrstil sem ga pa zato, ker so v njem Kristanovi pogledi na sklic balkanske konference. Vsa pisma so pisana z roko in so objavljena z vsemi originalnimi okrajšavami in tudi nekaterimi nedoslednostmi, kot npr. Hercegovina in Herzegovina. Hranijo se v fondu SD Parteistellen, Karton 106.

I

Pismo Etbina Kristana Ferdinandu Skaretu iz Ljubljane, 13. 2. 1909.

Werte Genossen!

Der VII. südslavische sozialdemokratische Parteitag, Welcher am 31. 1., 1. 2. u. 2. 2. 1. J. Laibach tagte, beschäftigte sich auch mit der politischen Lage und mit den Fragen, welche durch die Annexion von Bosnien und Hercegovina ausgelöst wurden. Die südslavischen Genossen können all die Probleme, welche von den bürgerlichen Parteien erörtert, poussiert und bekämpft werden, die Pläne der Regierungen, die Kriegshetzen u. s. w. nicht einfach ignorieren.

Sie bedürfen aber, um erfolgreich Stellung nehmen zu können, vor allem einer gegenseitigen Verständigung, was ohne weiteres verständlich wird, wenn man in Betracht zieht, daß z. B., die eben erst konstituierte soc. dem. Partel von Bosnien und Hercegovina eine Resolution annahm, welche »die Autonomie von B. u. H. im Verbande der autonomen österreichischen Kronländer« fordert. Wir haben also hier die Brüner, dort die Sarajevoer Resolution. Der Parteitag hat nun durch einen Beschluß unsere Parteiezekutive beauftragt, alles aufzubieten, damit eine Konferenz der tangierten sozialdemokratischen Partien stattfinden und die Leitung der Partei in Kroatien-Slavonien wendet sich an uns mit dem Ersuchen die Abhaltung einer solchen Konferenz nach Möglichkeit zu beschleunigen. Wir sind nun der Ansicht, daß diese Angelegenheiten nicht nur die südslavischen, sondern alle Genossen in Österreich-Ungarn interessieren und laden Sie daher im Sinne unseres Parteitagsbeschlusses höflichst ein, uns mitzuteilen, ob Sie prinzipiell am einer solchen Konferenz teilnehmen möchten und welcher Zeitpunkt Ihnen im bejahenden Falle als der geeigneteste erschiene. Als entsprechende Konferenzorte wurden Fiume, Abbazia, Triest vorgeschlagen. Diese Einladung richten wir auch an die übrigen Brüderparteien von Österreich-Ungarn (inkl. Bosnien) und Serbien.

Mit. soz. dem. Grüße

Etbin Kristan

II

Etbin Kristan Ferdinandu Skaretu iz Ljubljane 15. 3. 1909.

Werte Genossen!

Wie wir Ihnen schon berichteten, wurde unserer Parteiezekutive der Auftrag zuteil, eine Konferenz aller südslavischen und sonstigen an der Angelegenheit der Annexion von Bosnien interessierten Parteien anzubahnen. Nach dem wir die Zustimmung der Genossen aus Kroatien u. Bosnien erhalten haben, beruft unsere Exekutive für die beiden Osterfeiertage eine Konferenz nach Laibach ein und proponiert folgende Tagesordnung:

1. Die Annexion von Bosnien — Herzegovina und deren Folgen.
2. Die kulturelle und nationale Frage der Südslaven.

Wir geben uns der sicherer Erwartung hin, daß Sie diese allgemeine Interessen berührende Konferenz entsprechend beschicken werden und bitten Sie, uns sobald als

möglich Ihre Delegierten bekannt zu geben, damit wir ihnen die Einladungen zusenden können.

Mit soz. dem. Gruss im Auftrage der südsl. soz. dem. Parteiezekutive

Etbin Kristan

III

Etbin Kristan Ferdinandu Skaretu iz Ljubljane 6. 8. 1909.

Werte Genossen!

Nachdem die kroatischen Genossen schon wiederholt die Einberufung der südslavischen sozialdemokratischen Konferenz urgieren, deren Dringlichkeit auch auf dem bosnischen Parteitag betont wurde, bitten wir Sie höflichst, uns Ihre Ansicht bezüglich des Datums der Einberufung mitzuteilen. Für uns **ist** die Sache wichtig denn wir können nicht die Blinden und Tauben mimen angesichts eines Problems, welches bei uns täglich zur Diskussion steht. Auch geht es nicht, daß wir stets in Gefahr sind, als Sozialdemokraten miteinander in Widersprüche zu geraten. Dann kann aber nur durch eine Konferenz vorgebeugt werden, in welcher wir uns über die Sache aussprechen und zu einer gemeinsamen Formel gelangen. **Die Konferenz kann auf keinen Fall mehr auf die lange Bank geschoben werden** (podčrtal Skaret op. F. R.) Wir können es begreifen, daß den übrigen Genossen die Angelegenheit nicht so dringlich erscheint, wie der südslavischen, die direkt tangiert sind. Aber wir müssen zu dieser Konferenz gelangen und wenn Sie uns für die Einberufung keinen Vorschlag machen können, daß müßten wir Sie im Einvernehmen mit den davon zunächst berührten Bruderparteien anberäumen. Wie wir Ihnen schon mitgeteilt haben, soll die Konferenz vor allem einen informativen Charakter haben. Für die österreichisch-ungarischen Südslaven ist eine baldige Veranstaltung der Konferenz umso wichtiger, als von **den serbischen und bulgarischen Genossen eine Balkankonferenz** (podčrtal Skaret op. F. R.) geplant u. wahrscheinlich in naher Zeit auch einberufen werden wird.

Im Auftrage der Exekutive der südslavischen soz. dem. Partei

Etbin Kristan
Ivan Mlinar

IV

Etbin Kristan Ferdinandu Skaretu iz Ljubljane 21. 12. 1909.

Lieber Freund!

Die Balkankonferenz in Belgrad soll soweit ich unterrichtet bin nicht nur ein Kartell der sozialdemokratischen Parteien der Balkanländer bezwecken, sondern sich in ersten Reihen mit politischen Fragen befassen — ich glaube für einen Balkanbund Propaganda machen. Ich muß gestehen, daß ich nicht ganz ohne Sorgen bin und würde die Anwesenheit österreichischer Delegierter durchaus für wünschenswert halten. Ich wäre selbst sehr gern nach Belgrad gefahren, weil mir sehr daran gelegen wäre, daß in der südslavischen Frage wir, österreichischen Sozialdemokraten die Führung, behielten. Leider erlauben mir meine Verhältnisse die Reise nicht, denn die Arbeiter Zeitung teilte mir auf eine Anfrage mit, daß sie nur einen Bericht nach dem gewöhnlichen Satze akzeptieren könnte und damit lassen sich die Kosten einer solchen Reise nicht decken. Da ich nun nicht dort sein kann, würde ich es doppelt begrüßen, wenn Ihr einen Vertreter entsenden würde, der bei eventuell aufstehenden heicklen Momenten vermitteln und bei den zu erwartenden Beschlüsse auch für die entsprechende Betonung internationaler proletarischer Solidarität Sorge tragen würde.

Aus Kroatien wurde mir zugeteilt, daß Gen. Juraj Demetrović aus Agram und Abg. Korać aus Sid nach Belgrad fahren.

Von Sarajevo habe ich noch keine Mitteilung. Wahrscheinlich ist auch eine Delegierung der ungarischen Serben.

Von Berlin habe ich nichts erhalten.

Nehme dies freundlichst zur Kenntnis mit meinen besten Wünschen zum Jahreswechsel und herzlichen Gruß von Deinen

Etbin Kristan